

[عکس: (رشیوا تپه‌نو)]

یادداشت
O P I N I O N

آلبرت بغزریان

استاد اقتصاد دانشگاه تهران

ضرورت تقویت توان مدیریتی در تعاونی‌ها

نبود توان و اطلاعات مدیریتی متناسب با کارکردهای بخش تعاون، یکی از معضلات پیش روی این بخش در نظام اقتصادی ایران است که باید به فوریت برای اصلاح آن برنامه‌ریزی کرد.

ساده‌ترین تعریف از بخش تعاون این است که تشکیلی شکل می‌گیرد و مجموعه‌ای از افراد یا با تخصص یا با آوردن سرمایه، فعالیت را در این قالب شروع می‌کنند که این امر می‌تواند در قالب تعاونی تولید، تعاونی مصرف یا تعاونی توزیع باشد یا حتی انواع تعاونی‌ها که ممکن است به‌صورت NGO فعالیت کنند. نکته مهم در این حوزه داشتن هدف مشترک از سوی یک جمع است. آنچه در ضرورت توسعه تعاون مهم است، نقش مهم این بخش در تجمیع سرمایه‌های خرد، ساماندهی آن‌ها و برداشتن بار فشار از روی دوش دولت‌هاست. در ایران بخش تعاون سابقه‌ای طولانی دارد و در مطالعات در این حوزه گاهی به تعاونی‌های موفق در عرصه‌های کشاورزی و تعاونی‌های زنجیره‌ای مصرف و... بر می‌خوریم، اما متأسفانه آن جایگاهی که موردانتظار است هیچ‌گاه به‌دست نیاورده‌اند. وقتی به ریشه‌یابی عدم موفقیت تعاونی‌ها در ایران می‌پردازیم به این مسئله مهم بر می‌خوریم که یکی از دلایل شکست عمده این تعاونی‌ها، نبود اطلاعات و دانش مدیریت تعاونی به‌طور عام بوده است و البته نبود شفافیت و نظام دقیق پاسخ‌گویی هم گاهی دلیل ایجاد فساد و در نتیجه استهلاک مدیریت بوده است.

از سوی دیگر، در سایه تعریف نشدن نقش محوری تعاون در اقتصاد کشور، گاهی برخی وزار تخانه‌ها و سازمان‌هایی که تعاونی‌های کشور به‌نوعی به آن‌ها وابسته بودند این نگاه‌ها را کانون‌های هزینه تلقی می‌کردند و کم‌کم حتی این ذهنیت در مردم ایجاد شد که تعاونی‌ها چندان قابل اعتماد نیستند و این ضربه محکمی بر پیکره بخش تعاون کشور زد. بی‌اعتقادی در برخی بدنه‌های دولتی به کارکردهای بخش تعاون، از جمله معضلات دیگری است که باید برای رفع آن تلاش کرد.

بررسی سابقه تعاون در دنیا، نشان می‌دهد در برخی کشور‌های پیشرفته، اولین گام‌ها برای تقویت بخش تعاون از سوی دولت‌ها محکم و استوار برداشته شده و بعدها هم که آن‌ها به بلوغ رسیدند دولت کم‌کم خود را کنار کشیده است، در ایران، اما این حمایت قاطع در دوره‌های مختلف مشاهده نشده و مدام با فرازونشیب همراه بوده است. آنچه می‌توان به‌صورت کوتاه بیان کرد اینکه در حال حاضر بیش از هر زمانی کشورمان نیاز به تقویت تعاون خصوصاً تعاونی تولیدی دارد و ما نیازمند آن هستیم از این طریق سرمایه‌های خرد را تجمیع و ساماندهی کنیم. برای این کار هم اولین گام، به‌روزرسانی دانش مدیریت در سطح تعاونی‌هاست.

چرا عده‌ای اعتقاد دارند راه نجات اقتصاد کشور از مسیر تقویت تعاون می‌گذرد؟

تعاون، مرکز ثقل عدالت و تاب‌آوری اقتصادی

اقتصاد کشورمان فراهم‌شود. در شرایط فعلی که کشور به‌شدت تحت فشار اقتصادی است و به‌نوعی وارد یک جنگ اقتصادی تمام‌عیار با آمریکا و متحدانش شده است، اقتصاد کشورمان به‌شدت نیازمند تقویت «تاب‌آوری» در برابر تکانه‌هاست و بخش تعاون از نظر ثنوری‌های اقتصادی می‌تواند کارکردهای به‌شدت مثبتی در این حوزه داشته باشد.

سایر نهادهای دولتی و غیردولتی، تعاونی‌هایی را تشکیل داده‌اند. حتی اتلاق بازرگانی و بخش‌های خصوصی نیز تعاونی دارند، اما این تعاونی‌ها مصرفی هستند که برای کارکنان همان نهاد تشکیل می‌شود و عرضه کالا با قیمت‌های مناسب در آنجا صورت می‌گیرد، اما همان‌طور که اصولاً نفس تولید در کشور ما در مسیر درستی قرار نگرفته، تعاونی‌های تولید نیز نتوانستند در اقتصادمان اثر چندان مثبتی بگذارند. بخش خصوصی، بخش واقعی اقتصاد با بسیاری از موانع عمده در سر راه تولید مواجه است که بیشتر آن، ناشی از قواعد و مقررات دولتی و سنگ‌هایی است که دولت از نظر قانونی پیش‌پای بخش خصوصی می‌گذارد و به‌جای اینکه فضای تولید و کسب و کار را روشن‌تر کند و با استانداردهای جهانی هم‌خوانی داشته باشد، شاهدیم که این فضا روز به‌روز تاریک‌تر و تیره‌تر می‌شود.

تعاونی تولید تقویت شود

«رونق تولید» عنوانی است که برای نام‌گذاری سال جاری انتخاب شده است و به‌باور کارشناسان، با توجه به نیازهای ضروری کشورمان در حوزه تولید و عقب‌ماندگی‌های تاریخی در این حوزه، حتی می‌توان یک قرن را در ایران با این‌نام، نام‌گذاری کرد، البته در این حوزه باید نقش تعاونی‌های تولیدی را بسیار برجسته دید. جامساز در این‌باره می‌گوید: «بخش تعاونی‌ها، نه در تعاونی تولید، نه در تعاونی مصرف، رشد قابل‌توجهی نداشته است، اما برخی تعاونی‌ها مانند اتکا و سپه به‌لحاظ قدمتی که دارند در بخش مصرف به‌خوبی عمل کرده‌اند. درواقع نباید همه تعاونی‌ها را به یک چشم نگاه کنیم، اما چون اقتصاد ما یک اقتصاد دولتی و رانتی و نفتی است و با توجه به انباشت این سرمایه در دستان یک عده بسیار محدود، زمینه برای تقویت این بخش خصوصاً در حوزه تولید فراهم نشده است.»

خصوصاً در بخش‌های تولیدی نتوانسته‌اند موفق عمل کنند. این در حالی است که با استناد بر برخی آمار، در حال حاضر ۱۰ درصد اشتغال پایدار در دنیا متعلق به بخش تعاونی است. کارشناسان اقتصادی بر این باورند که بخش تعاون کشور باید به‌صورت جدی بازسازی و نقش‌های اساسی آن در اقتصاد کشور بازتعریف و با فوریت زمینه برای نقش‌آفرینی جدی این بخش در

دوازدهم یکی از شعارهای اساسی خود را «شفافیت» اعلام کرده است.

ضرورت اعتمادسازی

سید محمد حسینی، عضو کمیسیون برنامه و بودجه مجلس شورای اسلامی در این‌باره به «آتیه‌نو» می‌گوید: «از دیرباز بحث تعاون در کشور ما نیز به نوبه خود جایگاه خاص خود را داشته است، اما آن کارآمدی که باید در نظام اقتصادی کشورمان باشد، نداشته‌اند. بخش تعاونی قرار است مجموعه‌ای از توانمندی‌های خرد و اعتبارات، همچنین سرمایه‌های خرد یک جامعه را برای افزایش بهره‌وری و انجام کارهای بزرگ تجمیع کند، اما متأسفانه در کشورمان فضا برای ایجاد تعاونی به‌وجود نیامده است. بعد از انقلاب این موضوع مدنظر قرار گرفت مبنی بر اینکه ما بتوانیم تعاونی‌های کارآمدی را در حوزه‌های مختلف داشته باشیم.»

این نماینده مجلس شورای اسلامی، می‌افزاید: «تعاونی‌ها در ایران ابتدا تعاونی‌های تولید و تعاونی‌های چندمنظوره بودند که قوانین و مقرراتی متناسب با آن‌ها در همان آغاز، شکل گرفت که بخشی از رویکرد آن، تعاونی‌های مسکن و تعاونی‌های مصرف کارکنان دولت است. با توجه به اینکه نقش تعاونی‌ها در اقتصاد کشور موثر بود، از این رو تا جایی پیش‌رفتیم که یک‌وزارتخانه در حوزه تعاون تشکیل شد که بتواند با به‌کار انداختن این منابع خرد، همچنین مدیریت بخش‌های تعاونی و سروسامان‌دهی بخش‌های آن، این‌گونه کارها را به‌عنوان وظیفه اصلی برعهده بگیرد.»

به گفته حسینی، بعد از اینکه مقرر شد بخش تعاونی در اقتصاد کشور به اندازه سهم خود نقشی داشته باشد، شاهد آن بودیم که الان به‌نوعی مباحث سهام و سهم تعاونی‌ها و بخش تعاون یک مقدار در اقتصاد کشور نسبت به گذشته افزایش پیدا کرده است و علت این است که در این مدت قوانین تعاون، همچنین نظارت بر تعاونی‌ها نسبت به گذشته بهتر شده است.

وی یکی از مشکلات بخش تعاون را عدم شفافیت در حوزه مدیریتی و عدم اطلاع سهام‌داران از عملکرد مجموعه مدیریتی تعاونی‌ها، همچنین زیان‌ده‌شدن بعضی از تعاونی‌ها عنوان می‌کند و می‌گوید: «مروزه می‌بینیم که تعاونی‌ها در اقتصاد جهانی

عنوان پیشنهادی کشورمان نشان می‌دهد که هر دو بخش یعنی فعالان عرصه تعاون و دولت به این نتیجه رسیده‌اند که یکی از مهم‌ترین اقدامات برای افزایش «مقاومت اقتصادی» چه در دنیا و چه در کشورمان، تقویت بخش تعاون است.

تعاون برای کار شایسته

شش ژوئیه ۲۰۱۹، روز جهانی تعاون بود و امسال شعاری پر معنا برای این روز انتخاب شده بود. تاریخچه این روز به یک قرن پیش و به سال ۱۹۲۳ برمی‌گردد که برای اولین بار اتحادیه بین‌المللی تعاون (ICA) اولین شنبه ماه ژوئیه را به‌عنوان روز جهانی تعاون نام‌گذاری کرد، اما عنوان امسال در بردارنده این پیام است که تعاونی‌ها، بنگاه‌های اقتصادی مردم‌محوری هستند که به‌صورت دموکراتیک اداره و کنترل می‌شوند و توسعه انسانی و عدالت اجتماعی را در اولویت کاری خود قرار می‌دهند. موضوعی که چندی پیش هم به‌نوعی مورد تأکید وزیر تعاون، کار و رفاه اجتماعی کشورمان قرار گرفت.

محمد شریعتمداری در نشست تخصصی فصلی مدیران تعاون وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، گفته بود: «بخش تعاون یکی از حوزه‌هایی است که می‌تواند بار اقتصاد کشور را به دوش بکشد، چرا که این بخش، اقتصادمحور و عادلانه است و نظام‌مندی‌های عدالت‌خواهانه در بخش تعاون کاملاً مشهود است.» عدالت اقتصادی، یکی از گم‌شده‌های اصلی قرن اخیر است و به نظر می‌رسد، تئوری‌های اقتصادی در حال حاضر به این سمت میل می‌کنند که یکی از ابزارهای مهم برای دستیابی به عدالت‌محوری در اقتصاد، تقویت بخش تعاون است. در اصل می‌توان گفت بخش تعاون با استفاده از قدرت جادویی «دموکرات بسودن» خود می‌تواند به برقراری این عدالت اگر چه نه ۱۰۰ درصد، اما در حد بالایی کمک کند. اما به اعتقاد کارشناسان، یکی از الزامات مهم چنین کارکردی در بخش تعاون، وجود «شفافیت» در این بخش است.

در این حوزه هم بد نیست اشاره شود که دولت

قطره قطره اگر جمع گردد
در شرایط فعلی اقتصادی کشور، سرمایه‌های خرد سرگردان می‌تواند مانند شمشیر دولبه عمل کند. در صورت مدیریت درست این سرمایه‌ها می‌توان آن‌ها را بسیج کرد، به خدمت تولید در آورد و آن‌ها را به یکی از پایه‌های اساسی تقویت «تاب‌آوری» اقتصادی بدل کرد. از سوی دیگر، این سرمایه‌ها اگر رها باشند، می‌توانند با هجوم گاه‌وبیگاه به بازارهای کاذب خود عامل ایجاد التهاب باشند و اقتصاد کشور در چنین وضعیتی علاوه بر «تکانه‌های خارجی» با «تکانه‌های مهیب داخلی» هم مواجه شود. مسئله‌ای که نمونه‌های بارز آن را در بازار ارز و طلا و حتی مسکن شاهد بوده و هستیم. کارشناسان اقتصادی بر این باورند که تنها ساز و کاری که می‌تواند این سرمایه‌ها را به مسیر درست هدایت کند و از ضررهای اقتصادی به‌دارندگان از یک‌سو و نظام اقتصادی کشور از سوی دیگر جلوگیری کند، تقویت «تعاون» در مفهوم علمی و دقیق آن است.

البته ناگفته نماند در حال حاضر شاهد تحرکاتی مثبت در این زمینه از سوی دولت هستیم و مقامات دولتی و خود وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی هم در حال برداشتن گام‌هایی برای بسترسازی در زمینه تقویت بخش تعاون است. آخر ماه سال گذشته شاهد یکی از اتفاقات خوب در این عرصه بودیم و آن هم، میزبانی ایران از سیزدهمین اجلاس بین‌المللی اتحادیه جهانی تعاون (ICA) در بخش آسیا و اقیانوسیه با شعار پیشنهادی ایران تحت‌عنوان «با تعاون اقتصاد مقاومت برسانیم» بود.